

Znalecké posudzovanie novovzniknutých syndrémov z pohľadu súčasnej psychologickkej a psychiatrickej praxe

PhDr. Robert Máthé, PhD., MUDr. Ľubomíra Izáková, PhD.

Ústav pre znaleckú
činnosť v Psychológii
a Psychiatrii, spol. s r.o.

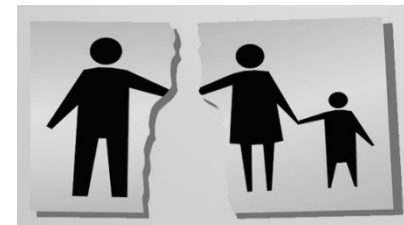
V literatúre definované syndrómy

➤ Syndróm týranej osoby (BPS – Battered Person Syndrom)

- týranej ženy/muža, resp. syndróm týraného partnera (BWS, BSS)
- týraného dieťaťa, zanedbávaného dieťaťa (BCS, CAN)
- syndróm obchodovaných detí, syndróm detského prispôsobenia sa sexuálnemu zneužívaniu – obchod s bielym mäsom, komerčné sexuálne zneužívanie detí
- týraného rodiča (Parent abuse)

Syndróm naučenej bezmocnosti (Seligman)

Štokholmský syndróm

V literatúre definované syndrómy...

- Syndróm zavrhnutého rodiča (PAS)
- Syndróm zabudnutého bábätka/dieťaťa (Forgotten Baby Syndrome)
- Syndróm obeť násilnenia (Rape trauma)
- Syndróm zelených vdov (Green widow syndrom)
- a ďalšie...

Týranie, domáce násilie – častá téma súčasnej znaleckej praxe

Zaznamenali sme zvýšený dopyt po vypracovaní znaleckých posudkov v posledných dvoch rokoch.

Trestné stíhanie na základe nasledovných paragrafov Trestného zákona:

- Týranie blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 Tr. z.
- Nebezpečné vyhrážanie podľa § 360 Tr. z.
- Vydieranie podľa § 189 Tr. z.
- Nebezpečné prenasledovanie podľa § 360a Tr. z.

Možné príčiny...

- skutočný vzostup výskytu domáceho násilia
- výsledok emancipačného procesu – odpor voči rodovej nerovnosti
- dôsledok Národného akčného plánu na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách na roky 2014 – 2019

Pribratie znalca/ov – ústavu do konania

- **psychológ** je pribraný spravidla za účelom vyšetrenia **svedka-poškodeného** - v rámci niektorých lokalít spoločne so znalcom **psychiatrom**
- **psychiater** je pribraný najmä za účelom vyšetrenia obvineného – v zmysle posúdenia závislosti od návykových látok a duševného stavu z psychiatrického hľadiska – ovládacie a rozpoznávacie schopnosti
- nezriedka je **na vyšetrenie obvineného pribraný aj psychológ** – sólo alebo spoločne so **psychiatrom**
- *podľa návrhu ÚZČPP: ideálna kombinácia znalcov – **psychológ + psychiater** vyšetří spoločne poškodeného aj obvineného alebo **psychológ** poškodeného a ten istý **psychológ + psychiater** obvineného (podľa charakteru položených otázok)*

Trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby - § 208 Tr. z.

- V prípade obvinenia z týrania – OČTK sa zaujímajú o prítomnosť syndrómu týranej osoby/týranej ženy a znalcovi kladú okrem iných otázku:
 - *Či u poškodenej sú, resp. boli, známky týranej osoby, či trpela alebo trpí tzv. syndrómom týranej osoby?*
- Problém nastáva v rozdielnosti chápania **týrania** v Trestnom zákone a z psychologicko-psychiatrického aspektu.

Trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby

- § 208 Tr. z.

- (1) Kto **týra** blízku osobu alebo osobu, ktorá je v jeho starostlivosti alebo výchove, ***spôsobujúc jej fyzické utrpenie alebo psychické utrpenie***

Od 1. 1. 2016: **Kto blízkej osobe alebo osobe, ktorá je v jeho starostlivosti alebo výchove, *spôsobí fyzické utrpenie alebo psychické utrpenie***

- a) bitím, kopaním, údermi, spôsobením rán a popálenín rôzneho druhu, ponižovaním, pohrdavým zaobchádzaním, neustálym sledovaním, vyhrážaním, vyvolávaním strachu alebo stresu, násilnou izoláciou, citovým vydieraním alebo iným správaním, ***ktoré ohrozuje jej fyzické alebo psychické zdravie alebo obmedzuje jej bezpečnosť***
- b) bezdôvodným odopieraním stravy, oddychu alebo spánku alebo odopieraním nevyhnutnej osobnej starostlivosti, ošatenia, hygieny, zdravotnej starostlivosti, bývania, výchovy alebo vzdelávania
- c) nútením k žobrote alebo k opakovanému vykonávaniu činnosti vyžadujúcej jej neúmernú fyzickú záťaž alebo psychickú záťaž vzhľadom na jej vek alebo zdravotný stav alebo spôsobilej poškodiť jej zdravie
- d) vystavovaním vplyvu látok spôsobilých poškodiť jej zdravie, alebo
- e) neodôvodneným obmedzovaním v prístupe k majetku, ktorý má právo užívať

Trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby - § 208 Tr. z.

- Základná skutková podstata trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 ods. 1 Tr. zák. hovorí len o spôsobení fyzického alebo psychického utrpenia.
- Pojem fyzické alebo psychické utrpenie, ak poškodená osoba pociťuje protiprávne konanie páchatel'a ako príkorie (teda ako zlo, bezprávie, krivdu),
- konanie, ktoré sústavne nepriaznivo ovplyvňuje jej každodenný život a vyvoláva sústavnejšie obavy z opätovného protiprávneho konania páchatel'a.

JUDr. Peter Šamko: Je možné spáchať trestný čin týrania blízkej osoby bez týrania?

Trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby

- § 208 Tr. z.

- Z hľadiska právnej kvalifikácie je bez právneho významu aj skutočnosť, ak u poškodenej osoby nie je znalecky zistený syndróm týranej osoby!
- Základná skutková podstata trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 ods. 1 Tr. zák. nevyžaduje, aby páchatel spôsobil takýto následok, t. j. **syndróm týranej osoby** nie je znakom základnej skutkovej podstaty tohto trestného činu.

Týranie – Syndróm týranej osoby

Týranie všeobecne: správanie vedúce k fyzickej alebo psychickej ujme druhého človeka.

➤ **Týranie telesné:** bitie, odopieranie jedla či základných životných potrieb

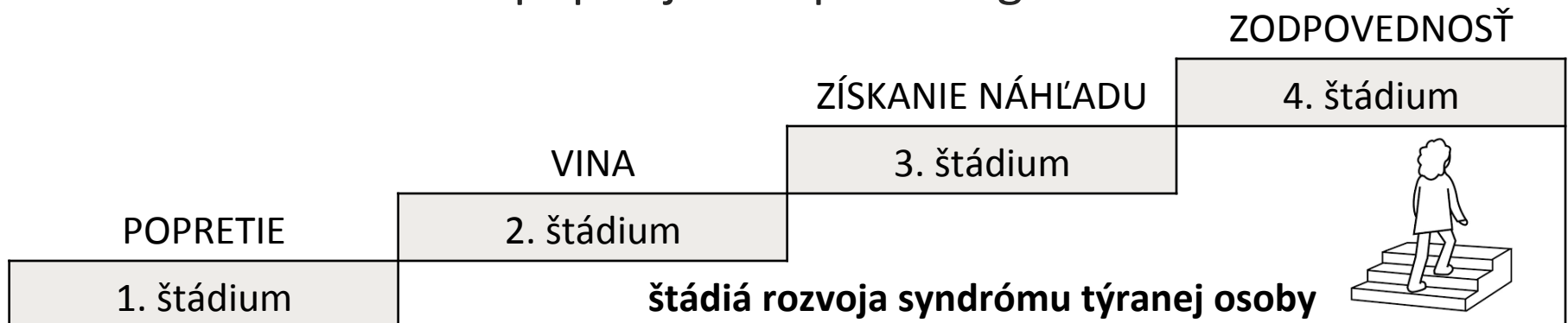
➤ **Týranie sexuálne:** zneužívanie, vynucovanie bolestivého alebo nepríjemného sexu

➤ **Týranie citové:** izolácia obete, vyhrážanie, nerešpektovanie osobnosti druhého a citové vydieranie

Syndróm týranej ženy

Lenore Walker

- súbor príznakov a vzorcov správania, ktoré sú charakteristické pre obeť vystavenú dlhodobému násiliu
- 3 kategórie príznakov:
 - naučená bezmocnosť
 - sebazničujúce reakcie
 - PTSP
- niektorí autori ho popisujú ako podkategóriu PTSP

Syndróm naučenej bezmocnosti

- vychádza z teórie sociálneho učenia a výsledkov experimentálneho psychológa M. Seligmana – ak nepriaznivú situáciu vyhodnotíme ako nemeniteľnú, prípadne nad naše sily, budeme sa cítiť bezmocne a beznádejne...
- násilné incidenty sa vo vzťahu vyskytujú neočakávane, následkom čoho obeť prežíva pocit straty kontroly nad vlastnou situáciou a postupne prichádza o motiváciu reagovať
- dôsledky: pocit bezmocnosti, náchylnosť k depresiám a úzkosti, neschopnosť situáciu riešiť (pasívne a submisívne správanie obete)

Štokholmský syndróm

1973 – vylúpenie banky v Štokholme – rukojemníci – vyjednávanie – prejavy vďačnosti voči páchatelom – žiadosť o milosť – zamilovanosť

Psychické zmeny u obete domáceho násilia spôsobené traumatickou väzbou k násilníkovi

➤ obeť sa stáva závislá od násilníka a násilník sa stáva závislý od bezmocnej obete pre svoj relatívny pocit všemocnosti zo strany obete – obranný mechanizmus – identifikácia s násilníkom a regresia

➤ príznaky pripútania sa:

- lojalita k násilníkovi, snaha chrániť ho a dokonca súcit a „spolupráca“ s ním
- neschopnosť vyhládať pomoc zvonku
- neschopnosť opustiť vzťah a násilníka (pre strach a vďačnosť)

Fázy domáceho násilia (cyklus)

1. Fáza vystupňovaného napätia – kritika, zosmiešňovanie, žiarlivostné scény , ponižovanie, vyhrážanie sa. Obeť - tendencia vyhnúť sa násiliu, úslužnosť, vinu za konflikt pripisuje sebe.
2. Samotný akt násilia – strata kontroly násilníka s následným prepuknutím – explózia – násilia fyzického, psychického s cieľom pokoriť partnera, sexuálne zneužitie.
3. Odprosovanie, ospravedlňovanie sa násilníka, zvaľovanie viny na ostatných (plač, sľuby).
4. Cyklus, ktorý sa zopakuje minimálne 2-krát.

Kedy sú splnené psychiatrické kritériá syndrómu týranej osoby?

➤ v medicínskej terminológii pojem a ani diagnostická kategória „syndróm týranej osoby“ **NEEXISTUJE**

➤ **nie je teda:**

- psychickou poruchou
- diagnostickou kategóriou s definovanými diagnostickými kritériami v MKCH, 10. revízia (v USA DSM 5)

➤ **nie je možné ho medicínsky diagnostikovať a ani sa k nemu vyjadrovať**

(diagnostika v psychiatrii symptóm – syndróm – diagnostická kategória: akútna reakcia na stres, adaptačná porucha, depresia, PTSP, atď.)

Psychické poruchy u násilníkov a ich obetí

NÁSILNÍK

➤ poruchy osobnosti

- disociálna
- emočne nestabilná
- histriónska

➤ poruchy psychiky spôsobené užívaním psychoaktívnych látok

➤ patologická motivácia

- psychotické poruchy
- demencie
- sexuálne deviácie

➤ osoba bez diagnostikovateľnej psychickej poruchy (napr. reakcia na stres z rozchodu, rozvodu, atď.)

OBEŤ

➤ PREDISPOZÍCIA (nemusí byť prítomná):

- porucha osobnosti (závislá, iná)
- mentálna retardácia/subnorma
- iná duševná porucha
- telesný handikep

➤ NÁSLEDOK (nemusí byť prítomný):

- akútna reakcia na stres - ohrozenie, úzkosť, strach, adaptačná porucha
- depresia: bezmocnosť, sebaobviňovanie, telesné ťažkosti
- posttraumatická stresová porucha (PTSP)
- sociálne negatívne následky (izolácia, sťahovanie...)
- **NOVODEFINOVANÉ SYNDRÓMY???**

Kedy sú splnené psychologické kritériá syndrómu týranej osoby?

- minimalizácia následkov konania páchatel'a
- sebaobviňovanie, sebaznevažovanie
- znížená akcieschopnosť, tzv. „naučená bezmocnosť“, t. j. pocit zbytočnosti, akejkol'vek snahy riešiť problém, nakoľko je obeť presvedčená, že násilník dokáže zmanipulovať aj konanie polície, či súdu...
- prítomnosť PTSP

Neexistuje jeden profil týranej osoby/ženy!!!

Syndróm týranej osoby nie je automatickým následkom akéhokoľvek domáceho násilia.

Odporúčané otázky v prípade domáceho násilia

- Uvedte, či poškodená zažila zo strany obvineného **takú mieru príkoria, aby ju to ovplyvnilo na každodennom jej bežnom živote.**
- Aký je aktuálny psychický stav poškodenej a či ten stav a do akej miery súvisí s násilným správaním obvineného?
- V prípade, ak psychický stav poškodenej je priaznivý, aké je k tomu vysvetlenie z psychologického hľadiska?

Rozhodnutie, či išlo o týranie, je v kompetencii súdu!

Znalecké psychologické a psychiatrické posudzovanie v kauzách domáceho násilia

- znalec má byť empatický, ale na druhej strane musí byť **emočne neutrálny, nestranný a nezaujatý**
- znalecké vyšetrenie nie je psychoterapia, ale ani priestor na sekundárnu viktimizáciu či iatrogenizáciu
 - akonáhle do posudzovania vstupuje s vlastnými emóciami, vnáša do posudzovania prípadu svoju životnú problematiku, zovšeobecňuje na báze svojich prípadných negatívnych skúseností, prestáva byť nezaujatý
 - znalci bývajú svedkami aj zmeny rolí, keď z poškodenej/ného sa stáva páchatel'/ka či z poškodenej milujúca partnerka toho istého páchatel'a..., a preto je posudzovanie nadmieru náročné a zodpovedné a nemôže sa zakladať na "pocitoch a úvahách" znalca, ale na objektívnych odborných skutočnostiach a posúdení

Syndróm zavrhnutého rodiča

Richard A. Gardner

- prejav: dieťa sústavne a neodôvodnene očierňuje, ohovára a uráža jedného z rodičov
- súčasť sporu o zverenie dieťaťa do starostlivosti po rozvode rodičov vyvolaná jedným z rodičov (zneužívanie dieťaťa) alebo ide o vlastné pokusy dieťaťa ohovárať jedného z rodičov
- v rámci znaleckej expertízy je nevyhnutné psychologické vyšetrenie všetkých zúčastnených strán – oboch rodičov a ich detí

Syndróm zabudnutého dieťaťa/bábätka

Forgotten Baby Syndrome

Washington Post reportážny článok svetoznámeho novinára Gena Weingartena „Fatal Distraction:

➤ **osudná nepozornosť: Zabudnúť dieťa na zadnom sedadle rozhorúčeného zaparkovaného auta je hrozná a neodpustiteľná chyba. Ale je to trestný čin?** (*Forgetting a child in the back seat of a hot, parked car is a horrifying, inexcusable mistake. But is it a crime?*)

➤ prípady, kedy dochádza k smrti hypertermiou v uzavretom motorovom vozidle, **sa stávajú aj mimoriadne starostlivým rodičom** – otcom aj matkám, rôzneho veku, vzdelania, chronicky roztržitým aj fanaticky organizovaným – stali sa sociálnemu pracovníkovi, policajtovi, právnikovi, učiteľke, ale aj detskému lekárovi.

Znalecká expertíza pri syndróme zabudnutého dieťaťa

- Klasické psychodiagnostické vyšetrenie – WAIS-III, ROR, FDT,...
- Cielené neuropsychologické vyšetrenie (pribratie konzultanta):
 - analýza pozornosti s akcentom na tzv. rozdelenú pozornosť, kedy úlohou jedinca je vnímať, spracovávať a rozhodovať sa medzi viac ako jedným podnetom, realizovať adekvátnu distribúciu pozornosti medzi viacero elementov
 - analýza riešenia úloh vyžadujúcich prepájanie z jedného podnetu na druhý - tzv. **mentálny shifting**, ale aj v činnostiach reálneho života tohto typu, môže mať obžalovaný problém
 - mapovanie pamäťových funkcií, detekcia špecifických chýb pamäťových funkcií

Syndróm zabudnutého dieťaťa v praxi

- Z psychologického hľadiska je možné vysvetliť, že osoba, ktorá sa skutku dopustila (obvinený), si nespomenula na skutočnosť, že nechala svoje maloleté dieťa v zatvorenom motorovom vozidle.
- V prípade obvineného zohrávajú v tejto súvislosti prioritnú rolu osobitosti jeho výkonovej kapacity s akcentom na **zníženú schopnosť distribúcie pozornosti a tým aj oslabenie mnestických funkcií, nižšiu mieru flexibility jeho psychických procesov a zvýšený sklon k nabiehaniu na rutinné, zaužívané, šablónovité, stereotypne sa opakujúce aktivity**, ktoré interferujú s pôvodne zamýšľanými cieľmi.

Syndróm zabudnutého dieťaťa – nitrianska kauza

- V uvedenej súvislosti došlo konkrétne k odkloneniu sa 58 ročného obvineného z pôvodne plánovanej cesty do škôlky v prospech viac zautomatizovanej, viac rutinne vykonávanej cesty na jeho pracovisko v súlade s obvyklým mimovoľným riešením pracovných záležitostí už počas cesty.
- Zmena smeru cesty obvineného bola jednoznačne mimovoľná a v plnej miere v súlade s jeho stereotýpiami a zo psychologického hľadiska nie charakteru ľahkovážnosti, nezodpovednosti či nedbalosti.
- Uvedené zmeny psychických funkcií môžu súvisieť aj s tzv. andropauzou, ktorá sa viaže na vekové obdobie, v ktorom sa obvinený nachádza.

Syndróm zabudnutého dieťaťa

- Moderná klinická psychológia sa v našich podmienkach so **syndrómom zabudnutého dieťaťa (Forgotten Baby Syndrom)** doposiaľ nezaoberala...
- Existencia takéhoto syndrómu je z hľadiska ÚZČPP nespochybniteľná a **jeho akceptácia má svoje opodstatnenie vzhľadom na možnosť jeho odborne prijateľného a zmysluplného vysvetlenia.**

Záver

➤ Zmienené syndrómy **nie sú oficiálnymi psychopatologickými syndrómami** – nevyskytujú sa v medicínskej - psychiatrickej syndromológii, **nie sú popísané ako diagnostické kategórie v oficiálnych medzinárodných klasifikačných systémoch** – MKCH-10, DSM 5 – **nie sú pre ne stanovené presné medicínske diagnostické kritériá.**

*Nesporne však **existujú**, preto sa s nimi musíme v rámci znaleckých expertíz konštruktívne vysporiadať z aspektu oboch znaleckých odborností:*

- *v znaleckých **psychologických** posudkoch poukázať na ich psychologické chápanie a psychologické konzekvencie,*
- *v znaleckých **psychiatrických** posudkoch ich pretlmočiť do platných diagnostických kategórií (u nás MKCH-10).*

Záver

- Dôležité je posúdiť, či príznaky, ktoré sú opisované u probada/ky, u ktorej boli zistené tieto syndrómy, sú príznakmi nejakej definovanej a klasifikovanej duševnej poruchy (akútna reakcia na stres, PTSP, depresívna porucha, atď.),
- Osoba, ktorá prežíva násilie, však **nemusí trpieť psychickou poruchou!**
- Dôležitou súčasťou znaleckého posudku je **vysvetlenie psychologického, resp. medicínskeho chápania opisovaných syndrómov.**
- Z hľadiska výdatnosti informácií pre OČTK považujeme za **optimálne vyšetrenie oboch zúčastnených strán – svedka-poškodeného a obvineného – identickou dvojicou znalcov psychológom a psychiatrom.**